

NADUŻYCIA DUCHOWE
ŚWIADOMOŚĆ – ZAPOBIEGANIE – OCZYSZCZENIE

ROBERT LEŻOHUPSKI OFMConv

NADUŻYCIA DUCHOWE

ŚWIADOMOŚĆ – ZAPOBIEGANIE – OCZYSZCZENIE

WYDAWNICTWO
OJCÓW FRANCISZKANÓW
NIEPOKALANÓW 2022

Zdjęcie na okładce:
Anastasia Petrova | Unsplash (cc)

Skład:
br. Adam M. Ślusarczyk OFMConv

Korekta:
o. Sławomir Gajda OFMConv

Można drukować:
o. Grzegorz M. Bartosik OFMConv, prowincjał
Warszawa, 27 czerwca 2022 r. L. dz. 265/22

© Copyright by Wydawnictwo Ojców Franciszkanów
Niepokalanów 2022

ISBN 978-83-7766-242-7

Wydawnictwo Ojców Franciszkanów Niepokalanów
Paprotnia, ul. O. Maksymiliana Kolbego 5, 96-515 Teresin
tel. 46 864 22 08
e-mail: wydawnictwo@niepokalanow.pl
www.wydawnictwo.niepokalanow.pl

WPROWADZENIE

NAUCZANIE PAPIESKIE PRZECIWKO MANIPULACJOM SUMIENIA

Przy różnych okazjach, odnosząc się do kwestii ochrony nieletnich i bezbronnych dorosłych, papież Franciszek wymienia, oprócz nadużyć seksualnych, inne formy nadużyć, których należy się wystrzegać, zwłaszcza nadużyć duchowych lub sumienia.

Forum wewnętrzne to rzecz święta

Ojciec Święty podczas audiencji dla uczestników kursu forum wewnętrznego w 2019 r. w znaczących słowach, wychodząc poza wcześniej przygotowany tekst, poruszył bardzo istotną kwestię, która – jako niezwykle złożona, delikatna i niejednoznaczna – definicyjnie zasługuje na pogłębioną refleksję w niniejszym krótkim wprowadzeniu.

„Chciałbym dodać – poza tekstem – słowo o terminie «forum wewnętrzne». To nie jest bezmyślne powiedzenie: jest ono poważne! Forum wewnętrzne jest forum wewnętrznym i nie może wychodzić na zewnątrz. Mówię o tym, ponieważ zdałem sobie sprawę, że w niektórych grupach w Kościele osoby odpowiedzialne, przełożeni – tak to powiedzmy – mieszają te dwie rzeczy i przenoszą decyzje z forum wewnętrznego na forum zewnętrzne i odwrotnie. Proszę uważać, to jest grzech! Jest to grzech przeciwko godności osoby, która ufa kapłanowi, wyjawia przed nim koleje swojego życia, by prosić o przebaczenie, a potem wykorzystuje się ją do uporządkowania spraw jakiejś grupy czy ruchu kościelnego, może – nie wiem,

zastanawiam się – może nawet jakiegoś nowego zgromadzenia, nie wiem. Ale forum wewnętrzne to forum wewnętrzne. Jest to rzecz święta. Chciałem to powiedzieć, ponieważ jestem tym zaniepokojony”¹.

Mądrość nieuniknionego rozdziału

Podczas audiencji dla zgromadzenia generalnego Ruchu Focolari w 2021 r. papież Franciszek podkreślił, że „kryzysy są ważne”, bo zawsze stanowią okazję do wzrostu i do nowej dojrzałości. „Każdy kryzys... jest czasem działania Ducha Świętego, który wzbudza potrzebę przystosowania się do zaistniałych zmian, bez zniechęcania się złożonością ludzkiej natury i jej przeciwnościami. (...) Zadaniem tych, którzy na jakimkolwiek poziomie biorą na siebie zadanie zarządzania, jest staranie się, by kryzysy wspólnotowe i organizacyjne rozwiązywać w najlepszy, najbardziej konstruktywny sposób. Natomiast duchowe kryzysy osób, obejmujące życie wewnętrzne i sferę sumienia, wymagają roztropnego rozwiązywania przez tych, którzy w Ruchu nie pełnią funkcji zarządzania na żadnym poziomie. (...) Mieszanie sfery zarządzania i sfery sumienia prowadzi do nadużyć władzy i do innych nadużyć, których byliśmy świadkami, gdy wyszły na jaw te odrażające problemy”².

Różne rodzaje nadużyć

Jak czytamy w posynodalnej adhortacji apostołskiej *Christus vivit* Ojca Świętego Franciszka do młodych

---

¹ Franciszek, *Przemówienie do uczestników kursu forum wewnętrznego zorganizowanego przez Trybunał Penitencjarii Apostołskiej*, 29 marca 2019 r., <http://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2019/03/29/0261/00525.html> (dostęp: 2 kwietnia 2022 r.); przekład własny.

² Franciszek, *Przemówienie do uczestników zgromadzenia generalnego Ruchu Focolari*, 6 lutego 2021 r., w: „L'Osservatore Romano”, nr 30/2021 (06.02.2021), s. 12; przekład własny.

i całego ludu Bożego, „«istnieją różne rodzaje nadużyć: władzy, gospodarcze, sumienia, seksualne. Oczywiście jest zadanie wykorzenia tych form sprawowania władzy, na które owe nadużycia się nakładają, oraz przeciwdziałanie brakowi odpowiedzialności i przejrzystości, jakie miały miejsce w zajmowaniu się wieloma przypadkami. Pragnienie panowania, brak dialogu i przejrzystości, formy podwójnego życia, pustka duchowa, a także kruchość psychiczna są przestrzenią, na której kwitnie demoralizacja». Klerykalizm jest ciągłą pokusą kapłanów, którzy interpretują «otrzymaną posługę jako władzę, którą należy wypełniać, a nie bezinteresowną i wielkoduszną służbę, którą należy ofiarować. A to prowadzi nas do przekonania, że należymy do grupy, która ma wszystkie odpowiedzi i nie musi już niczego słuchać i niczego się uczyć». Bez wątplenia klerykalizm naraża osoby konsekrowane na utratę szacunku dla świętej i niezbywalnej wartości każdej osoby i jej wolności»³.

Nieprawidłowy sposób rozumienia władzy

W *Liście do Ludu Bożego* z 20 sierpnia 2018 r. Ojciec Święty wielokrotnie powracał do różnych rodzajów nadużyć, wskazując w nich na wspólne źródło, czyli na „niewłaściwy sposób rozumienia władzy w Kościele – bardzo powszechny w wielu wspólnotach, w których doszło do nadużyć seksualnych, władzy i sumienia – jakim jest klerykalizm”⁴.

Pierwsze z nadużyć

Pogłębiając tę refleksję przy okazji podróży do Irlandii w 2018 r., papież Franciszek powrócił do tematu podczas

³ Franciszek, Adhortacja apostolska *Christus vivit*, 2 lutego 2019 r., w: „L'Osservatore Romano”, nr 77/2019 (03.04.2019), s. 6-10.

⁴ Franciszek, *List do Ludu Bożego*, 20 sierpnia 2018 r., w: „L'Osservatore Romano”, wyd. polskie, nr 8-9 (405)/2018, s. 8.

spotkania z członkami Towarzystwa Jezusowego i sprecyzował, że wśród różnych rodzajów „nadużycia seksualne nie są pierwsze. Pierwszym jest nadużywanie władzy i sumienia”⁵.

Nękanie duchowe

Ochrona forum wewnętrznego to obrona przeciwko manipulowaniu sumieniami. Papież po raz pierwszy mówił o tym zjawisku w kontekście mass mediów, podczas audiencji udzielonej Papieskiej Radzie ds. Środków Społecznego Przekazu, używając jasnych słów: „W naszych czasach mamy w Kościele wielką pokusę, jaką stanowi duchowe nadużycie: manipulowanie sumieniami, takie teologalne pranie mózgu, które ostatecznie prowadzi do spotkania z Chrystusem w sensie czysto nominalistycznym, a nie z żywą Osobą. W spotkaniu osoby z Chrystusem chodzi o Chrystusa i osobę, nie o to, czego chce duchowy inżynier-manipulator”⁶.

1. POJĘCIE FORUM WEWNĘTRZNEGO

Termin „nadużycie” używany jest zazwyczaj w znaczeniu etymologicznym, oznaczającym „niewłaściwe wykorzystanie”, a zatem „nadużycie duchowe” byłoby niewłaściwym wykorzystaniem normalnej i pozytywnej relacji towarzyszenia lub prowadzenia na forum wewnętrznym. Przy konsekwentnej próbie definicji zjawiska konieczne jest więc w pierwszym kroku określenie samego pojęcia „forum wewnętrznego”.

⁵ „Occorre ridare vita”. *Papa Francesco in dialogo con i gesuiti in Irlanda* („Życie trzeba oddać”. *Papież Franciszek w rozmowie z jezuitami w Irlandii*), 25 sierpnia 2018 r., <https://www.laciviltacattolica.it/articolo/occorre-ridare-vita/> (dostęp: 18 maja 2022 r.); przekład własny.

⁶ Franciszek, *Przemówienie do uczestników zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu*, 21 września 2013 r., w: „L’Osservatore Romano”, wyd. polskie, nr 11 (356)/2013, s. 39.

„Forum” (wyrażane także poprzez równoważne pojęcie „zakres”) ma znaczenie właściwe i odrębne od samego pojęcia jurysdykcji: to zakres, w jakim jest ona sprawowana, miejsce i siedziba rozstrzygania sporu, właściwość sądowa, władza uprawniona do rozstrzygnięcia określonego rodzaju kontrowersji lub do uregulowania określonego rodzaju działalności. W ten sposób forum różni się również od pojęcia kompetencji, gdyż oznacza przestrzeń nie tylko materialną, ale także formalną jurysdykcji; kompetencja jest natomiast zakresem uprawnień przypisanych konkretnemu organowi lub osobie.

Zakres zewnętrzny sprawowania władzy łatwo jest naturalnie wyróżnić poprzez publiczność i udowadnianie spraw, celów, skutków oraz identyfikację adresatów. Zakres wewnętrzny obejmuje ludzkie sumienie i stąd nie można go ograniczać tylko do *forum conscientiae*, ponieważ osąd owej osobistej i wyłącznej relacji z Bogiem dokonuje się nie tylko na płaszczyźnie intelektu, lecz także poprzez władzę rządzenia Kościoła. Jest jedna władza rządzenia sprawowana w dwóch różnych obszarach: jednym widocznym (forum zewnętrzne), innym ukrytym (forum wewnętrzne)⁷.

2. JEDNA WŁADZA RZĄDZENIA – RÓŻNE ZAKRESY JEJ SPRAWOWANIA

Kan. 130. Władza rządzenia zasadniczo jest wykonywana w zakresie zewnętrznym; czasem jednak tylko w zakresie wewnętrznym, tak mianowicie, że skutki, jakie jej wykonywanie zdolne jest wywołać w zakresie zewnętrznym,

---

⁷ Dla pogłębionej analizy prawnej pojęć wraz z obszerną bibliografią zob.: Costantino-M. Fabris, *Il foro interno nell'ordinamento giuridico ecclesiale*, w: „Prawo Kanoniczne” 58 (2015) nr 3, s. 50-64; Ginter Dzierżon, *Zakresy sprawowania władzy rządzenia w kanonicznym porządku prawnym (Kan. 130 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.)*, w: „Roczniki Nauk Prawnych”, tom XXVIII, nr 3, 2018, s. 181-191.

nie są uznawane w tym zakresie, chyba że w tej mierze, w jakiej jest to postanowione w określonych przez prawo przypadkach.

Kan. 74. *Jakkolwiek każdy może korzystać w zakresie wewnętrznym z łaski udzielonej mu ustnie, to jednak jest zobowiązany udowodnić ją w zakresie zewnętrznym, ilekroć wymagane jest to od niego zgodnie z prawem.*

KKKW, kan. 980, § 1. *Władza rządzenia inna jest w zakresie zewnętrznym, inna w zakresie wewnętrznym czy to sakramentalnym, czy nie sakramentalnym.*

§ 2. *Jeżeli władza rządzenia wykonywana jest jedynie w zakresie wewnętrznym, skutki, jakie jej wykonywanie zdolne jest wywołać w zakresie zewnętrznym, nie są w tym zakresie uznawane, chyba, że jest to postanowione w określonych przez prawo przypadkach.*

2.1. Zakres zewnętrzny

Na forum zewnętrznym Kościół sprawuje władzę rządzenia, by dążyć do dobra wspólnego o charakterze publicznym oraz porządkować stosunki społeczne wiernych. Władza rządzenia w zakresie zewnętrznym jest sprawowana ze skutkami prawnymi w porządku publicznym, obejmując dyscyplinę, porządek, stosunki społeczne wiernych między sobą oraz z różnymi władzami.

2.2. Zakres wewnętrzny

Na forum wewnętrznym Kościół sprawuje władzę rządzenia, aby dbać przede wszystkim o duchowe i prywatne dobro poszczególnych wiernych; porządkuje stosunki wiernych z Bogiem, aby prowadzić ich drogą zbawienia. Wszystko to, co dzieje się w głębi sumienia i ma bezpośredni związek z Bogiem, należy do forum wewnętrznego.

3. WYJĄTKOWOŚĆ FORUM WEWNĘTRZNEGO

W systemach prawnych państw *de internis non iudicat praetor* (sędzia nie sądzi ludzkich myśli). Forum wewnętrzne jest specyficzną i wyłączną cechą porządku prawnego Kościoła katolickiego:

- w służbie Bogu, która ma miejsce przede wszystkim w zakresie sumienia;
- dla wiecznego zbawienia dusz, które odbywa się zasadniczo w wewnętrznej istocie człowieka;
- w porządku prawnym samego Kościoła, którego celem jest życie i rozwój Mistycznego Ciała i którego wierni są częścią dzięki wewnętrznej, radykalnie wolnej przynależności.

Forum wewnętrzne to całość spraw, czynów i ich konsekwencji, w których wierni uczestniczą lub wprowadzają w życie poprzez wewnętrzny akt swego sumienia, a które mogą być poznane (zgodnie z prawem) tylko i wyłącznie poprzez ich dobrowolne ujawnienie.

Forum wewnętrzne to zatem całość relacji pomiędzy wiernym a Bogiem, w których pośredniczy Kościół, nie po to, by bezpośrednio zarządzać społecznymi konsekwencjami takich relacji, lecz by zapewnić nadprzyrodzone dobro wiernego w odniesieniu do jego przyjaźni z Bogiem, w przywróceniu do stanu łaski, a więc w konsekwencji w odniesieniu do życia wiecznego.

3.1. Forum wewnętrzne sakramentalne – sakrament pokuty i pojednania

Sakrament pokuty i pojednania (zakres wewnętrzny sakramentalny) to uprzywilejowana przestrzeń i doskonały akt religijny w zakresie wewnętrznym: jedna duszę z Bogiem, przywraca właściwy porządek relacji człowieka z Bogiem oraz godzi wiernych także ze wspólnotą Kościoła.

3.2. Forum wewnętrzne pozasakramentalne

Forum wewnętrzne pozasakramentalne jest przestrzenią wyjawienia kwestii sumienia i wierni mogą to uczynić poza spowiedzią, zawsze jednak w tajemnicy, bez charakteru publicznego, np.:

- poprzez kierownictwo duchowe realizowane za pomocą odrębnych i oddzielnych aktów od spowiedzi sakramentalnej;
- poprzez wyjawienie kwestii sumienia przez zakonników wobec ich przełożonych;
- poprzez prośbę o radę lub zgłoszenie poważnych kwestii przełożonym kościelnym z wzajemnym zobowiązaniem do zachowania tajemnicy.

4. PRZEDMIOT FORUM WEWNĘTRZNEGO

Zakres wewnętrzny obejmuje całe życie moralne człowieka. Niektóre znaczące jego kategorie to:

1. grzech wyznany w trakcie sakramentu pokuty;
2. kary zaciągnięte wskutek grzechu, ale pozostające jako kary *latae sententiae* nie zadeklarowane;
3. nieprawidłowości nie zadeklarowane kanonicznie i ukryte;
4. nieprawidłowości wynikające z ukrytych okoliczności;
5. osobiste lub rzeczowe zobowiązania podjęte ze względów ukrytych w sumieniu;
6. fakty lub okoliczności powodujące powstanie pewności co do nieważności lub wątpliwości co do ważności aktów sakramentalnych, odnośnie do których nie jest możliwe (w sensie absolutnym lub

poprzez niemożność moralną) dostarczenie dowodów zewnętrznych;

7. nastroje, nawyki, tendencje psychologiczne lub moralne, których zazwyczaj nie objawia się na zewnątrz (np. wewnętrzne wady, fobie i tym podobne);
8. problemy dotyczące życia moralnego niektórych ludzi.

Posługa sprawowania władzy rządu w zakresie wewnętrznym jest dla duchowego i prywatnego dobra wiernych, a zatem skutki, jakie wywołuje, czasami nie są rozpoznawane na forum zewnętrznym z powodu braku zewnętrznych dowodów na to, co wydarzyło się na forum wewnętrznym; nie oznacza to, że nie ma skutków w zakresie zewnętrznym, ale tylko to, że nie są one rozpoznawane dowodowo w zakresie zewnętrznym. Sytuacja wiernych, zarówno w sumieniu, jak i przed wspólnotą Kościoła, jest jednak uregulowana i nie muszą się niepokoić.

5. PODMIOTY SPRAWOWANIA WŁADZY RZĄDZENIA W ZAKRESIE WEWNĘTRZNYM

Jest to działalność jurysdykcyjna Kościoła, a zatem podmiotami, które mogą wykonywać czynności na forum wewnętrznym, są: Stolica Apostolska dla Kościoła powszechnego, ordynariusz miejsca dla wiernych podległych mu w sprawach niezastrzeżonych Stolicy Apostolskiej, kapłan (biskup lub prezbiter) jako szafarz sakramentu pokuty.

6. PENITENCJARIA APOSTOLSKA – JURYSDYKCJA ŁASKI NA FORUM WEWNĘTRZNYM

Penitencjaria Apostolska sprawuje **jurysdykcję łaski na forum wewnętrznym**⁸. Da się słusznie powiedzieć, że wypełnia służbę wyłącznie duchową, to znaczy funkcję bezpośrednio związaną z celem misji Kościoła, jakim jest zbawienie ludzkiej duszy (*salus animarum*). Na forum wewnętrznym, zarówno sakramentalnym, jak i pozasakramentalnym, udziela rozgrzeszeń, dyspens, łask, uważnień, zamian oraz wiele innych przywilejów. Jest więc organem służącym spowiednikom i penitentom. W zasadzie można ją nazwać „Trybunałem Miłosierdzia”, ponieważ jej główną misją jest pomaganie w procesie pojednania z Bogiem i z Kościołem wiernego, który znalazł się w sytuacji niedającej się pogodzić z jego wiecznym zbawieniem⁹.

7. CECHY CHARAKTERYSTYCZNE FORUM WEWNĘTRZNEGO

7.1. Inicjatywa wiernego

Jest to absolutnie dobrowolna jurysdykcja nie oparta na sporze prawnym: tylko zainteresowany wierny jest w stanie dobrowolnie poddać się pod jurysdykcję forum wewnętrznego, także dlatego, że jedynie on jest w stanie pokazać prawdę o wydarzeniach, które miały miejsce.

---

⁸ Zob. Robert Leżohupski, *Breviarium confessoris – wybrane zagadnienia praktyczne odnośnie do sakramentu pokuty*, w: „Prawo i Kościół”, t. 4 (2012), s. 129-157.

⁹ Zob. Benedykt XVI, Reskrypt *ex Audientia SS.mi* z dnia 16 czerwca 2005 r.: „Penitencjaria Apostolska, aby móc wykonywać swoje zadania na forum wewnętrznym, posiada wszystkie konieczne uprawnienia, z wyjątkiem jedynie tych, które Ojciec Święty zakomunikował bezpośrednio Kardynałowi Penitencjarzowi, chcąc zarezerwować je sobie”.

7.2. Tajne rozstrzygnięcie prawne

Rozstrzygnięcie, po które wystąpiono do odpowiedniego organu władzy, jest aktem tajnej jurysdykcji, wynikającym zarówno z tajnego charakteru faktów, na których opiera się proces, jak i z poufnego sposobu, w jaki zainteresowana strona poddała się pod jurysdykcję.

7.3. Środek prawny przebaczenia

Jurysdykcja na forum wewnętrznym jest ze swej natury aktem przebaczenia i miłosierdzia. Jej realizacja jest możliwa tylko poprzez autentycznie wolną decyzję wiernego, który spontanicznie odwołuje się do władzy kościelnej.

7.4. Pewność prawa i kwestia dowodów

Rozstrzygnięcie na forum wewnętrznym jest prawnie skuteczne i nie ma potrzeby powtarzania go na forum zewnętrznym; ponieważ jednak jest tajne, a więc nie ma charakteru publicznego, stwarza pewien problem bezpieczeństwa prawnego, odnosząc się tu zasadniczo do aspektu dowodowego.

Co do zakresu wewnętrznego sakramentalnego: pieczęć sakramentalna spowiedzi jest absolutnie nienaruszalna. „Pojednanie jest dobrem, które mądrość Kościoła zawsze strzegła z całą mocą moralną i prawną za pomocą pieczęci sakramentalnej. Choć nie zawsze jest ono zrozumiałe dla współczesnej mentalności, to jest niezbędne dla świętości sakramentu i dla wolności sumienia penitenta, który w każdej chwili musi być pewien, że rozmowa sakramentalna pozostanie w tajemnicy konfesjonału, między jego własnym sumieniem, otwierającym się na łaskę i na Boga, a koniecznym pośrednictwem kapłana”¹⁰.

---

¹⁰ Franciszek, *Przemówienie do uczestników kursu forum wewnętrznego zorganizowanego przez Trybunał Penitencjarii Apostolskiej*,

Odnośnie do forum wewnętrznego pozasakramentalnego, aby zapobiec upublicznieniu kwestii rozstrzygniętych poza sakramentem spowiedzi, doświadczenie prawne skonsolidowało dyskretne i anonimowe formy możliwości zewnętrznego poświadczenia – w razie potrzeby – otrzymania odpowiednich dyspens.

Kan. 1082. *Jeżeli reskrypt Penitencjarii nie stanowi inaczej, dyspensa od **przeszkody tajnej** udzielona w **zakresie wewnętrznym niesakramentalnym** powinna być odnotowana w księdze przechowywanej w tajnym archiwum kurii; **nie jest też potrzebna inna dyspensa w zakresie zewnętrznym**, gdyby przeszkoda tajna stała się później publiczną.*

7.5. Niemożność komunikowania między zakresem wewnętrznym a zewnętrznym

Niekomunikowalność obu forów jest ogólną zasadą porządku kanonicznego, gwarantującą wolność i godność osoby. Zasada ta ma jednak pewne wyjątki. Sprawy wszczętej w zakresie zewnętrznym nigdy nie można wnieść później na forum wewnętrznym, z wyjątkiem niektórych szczególnych przypadków przewidzianych przez kan. 64.

Kan. 64. *Przy zachowaniu **prawa Penitencjarii w odniesieniu do zakresu wewnętrznego**, łaska, której odmówiła jedna dykasteria Kurii Rzymskiej, nie może być ważne udzielona przez inną dykasterię tejże Kurii albo przez inną właściwą władzę niższą od Biskupa Rzymskiego, bez zgody tej dykasterii, z którą sprawę zaczęto załatwiać.*

---

29 marca 2019 r., <http://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2019/03/29/0261/00525.html> (dostęp: 2 kwietnia 2022 r.); przekład własny.

8. ZJAWISKO NADUŻYĆ DUCHOWYCH

8.1. Wsłuchanie się w głos pokrzywdzonych

Liczne osoby pokrzywdzone wskazują na istnienie zjawiska nadużyć duchowych, a jednak pomimo tego sam termin *sensu stricto* nie pojawia się w Kodeksie Prawa Kanonicznego. Jest czymś oczywistym, że osoby zranione należy wysłuchać i postawić w centrum naszej uwagi. „Każdy poważny przypadek jest zawsze podstawą do przeprowadzenia szczegółowego dochodzenia, którego celem jest znalezienie dokładnej przyczyny tragedii, aby zapobiec jej powtórzeniu się w przyszłości. Każdy przypadek jest wyjątkowy, jednakże okoliczności mogą być zbieżne. Fakt, że nadużycia były ukrywane, jest większym skandalem niż same nadużycia”¹¹.

Jesteśmy powołani do badania, aby uzdrawiać i unikać bezprecedensowych dramatów. Reputacja społeczności lub własny interes nigdy nie mogą być ważniejsze od cierpienia innych. Ofiara nie jest zagrożeniem, lecz lekarzem diagnozującym śmiertelnego raka, jakim jest duchowe nadużycie.

Duchowe nadużycie to osiąganie korzyści od osoby moralnie powiązanej (przez rodzica, profesora, ojca duchownego, przełożonego itp.). Posługa dla stada staje się władzą nad stadem. Pasterz nie jest już na usługach trzody, ale trzoda na usługach pasterza¹².

Owo nadużycie może być postrzegane jako „sprawowanie władzy poprzez wymuszanie uległości i naruszanie

---

¹¹ Dom Dysmas de Lassus, *Entretien exclusif avec un chartreux sur les abus spirituels*, <https://www.famillechretienne.fr/eglise/vie-de-l-eglise/entretien-exclusif-avec-un-chartreux-sur-les-abus-spirituels-270102> (dostęp: 2 kwietnia 2022 r.); przekład własny.

¹² Idem.

godności, wykorzystywanie wiary ofiary jako kontekstu maskującego”¹³.

Zawsze jest to naruszenie granic duchowych z pogwałceniem prywatności człowieka, jego przestrzeni ochronnej. Dokonuje się ono w określony sposób poprzez mniej lub bardziej zawoalowaną presję, przywołując słabości, które zostały poznane na forum wewnętrznym, i zmieniając w ten sposób posłuszeństwo w narzędzie władzy i dominacji.

8.2. Kontekst potencjalnie patologiczny

Analizując potencjalne zagrożenie duchowe, bierzemy pod uwagę fundamentalne kryterium godności i wolności osoby ludzkiej. Osoba poddana przemocy duchowej jest bowiem osłabiona, upokorzona i ograniczona w swojej wolności, która jest przestrzenią podstawową i naturalną każdej egzystencji. Ma to miejsce w systemowym modelu kontroli instytucjonalnej, w którym jednocześnie dochodzi do przemocy psychicznej i emocjonalnej. Za Ervingiem Goffmannem moglibyśmy nazwać ową instytucję totalną, w której, jak zauważył Robert Lifton, dokonuje się „pranie mózgu, kontrola myśli”.

Elementy weryfikacji systemowej moglibyśmy sumarycznie ująć w następujących punktach:

1. podmioty depozytu charyzmatu – badanie biografii i roli założyciela (*corruptio optimi pessima*);
2. struktura organizacji – *ad intra* i *ad extra*; rola statutów (przygotowanie i zatwierdzenie zgodne z prawem, z zachowaniem ustalonych procedur); unikanie zjawiska grup wpływu wokół założycieli i przełożonych;

---

¹³ Hannah A. Schulz, *Religiöser Missbrauch im Christlichen Kontext unter der Berücksichtigung des Schamgefühls*, w: „Crkva u svijetu” 51 (3), s. 512-515.

3. procesy decyzyjne – ich przejrzystość; zdrowe rozumienie posłuszeństwa, które nie zniewala, ale szanuje człowieczeństwo osoby, jej inteligencję i odpowiedzialność;
4. klimat relacyjny – prawo do prywatności osoby; musi budzić szczególne zaniepokojenie nadmierna afektywność;
5. relacje z otoczeniem zewnętrznym – kwestia „tajemnic rodzinnych”, pod pozorem których można ukrywać bolesne i nie uzdrowione historie oraz relacje;
6. procesy komunikacyjne.

W szczególności mogą budzić szczególny niepokój ewentualne zjawiska:

- totalne kontrolowanie relacji osoby ze światem zewnętrznym; zakaz kontaktów, czytania i pogłębiania idei. Idealna społeczność oferuje bowiem wszystko, czego się potrzebuje. Zakaz ów może być jawny lub faktyczny, może się odnosić do kontaktów zwłaszcza z osobami lub grupami „niepożądanymi” (tak zdefiniowanymi przez „inżynierów duchowych”);
- wymaganie przyznania się do obecnych i przeszłych przewinień we wspólnocie, co następnie jest wykorzystywane przeciwko osobie, która się ich dopuściła. Jest to przekroczenie granicy w kontaktach ze sferą wewnętrzną lub intymną jednego lub kilku członków wspólnoty;
- możliwość mistycznej manipulacji przy jednoczesnej wyidealizowanej wizji duchowego przywódcy. Mamy tu do czynienia z duchowymi motywacjami oderwanymi od człowieczeństwa osoby;
- koncepcja totalizacji czystości w kontekście własnej ograniczoności i nieosiągalnej doskonałości. Pomiedzy idealizacją a upokorzeniem otwiera się

przestrzeń dewaluacji, która powoduje ciągłą frustrację;

- aura świętej, doskonałej i niepodlegającej dyskusji nauki. „Posiadacze prawdy” mają zawsze proste recepty na najbardziej skomplikowane osobiste dramaty jednostki;
- przeładowany język neodoktrynalny;
- koncepcja grupy jako ważniejszej od jednostki; wspólnota jako „zamknięty świat”, stający się wszechogarniającą rzeczywistością, w której każda osoba jest kontrolowana i manipulowana;
- dana grupa jest „wybrana”, zachowana w odróżnieniu od innych przeznaczonych do zniszczenia;
- domniemana wyższość grupy, aby usprawiedliwić naruszenia prywatności osoby potępianej i utrzymywanej w słabości; potrzeby i interesy jednostki nie mają znaczenia¹⁴.

8.3. Próba zdefiniowania fenomenu

8.3.1. W prawie kanonicznym

W Kodeksie Prawa Kanonicznego nadużycie jest rozumiane jako „**niewłaściwe użycie**” urzędów lub kompetencji kanonicznych, które mają przynieść jakąś korzyść pojedynczemu wiernemu lub wspólnocie. Owo nadużycie wynika z niewłaściwego użycia czegoś, co ze swej natury byłoby dobre (por. kan. 84; 626; 683, § 2; 983, §§ 1-2; 1378, § 1; 1326, § 1, 2°)¹⁵. Jest to „rzeczywi-

¹⁴ Por. Myriam Wijlens, *Die Finsternis aufbrechen. Kirchenrechtliche Überlegungen zum Gesichlichen Missbrauch für kirchliches Leitungspersonal*, w: Gerard Hörting (Hg.), *Grauzonen in Kirche und Gesellschaft: Geistiger Missbrauch*, Wien 2021, s. 121-144.

¹⁵ Andrea Ripa, «*Nella cisterna non c'era acqua ma fango*» (Ger 38, 6). *Considerazioni canonico-pastorali per la definizione dell'abuso spirituale, o di coscienza nell'Ordinamento Canonico*, w: „Commentarium pro Religiosis et Missionariis”, 2020, vol. 101, fasc. I-II, s. 161.

stość złożona, trudna do jednoznacznego opisanie, którą jednak można zrekonstruować w sferze normatywnej, łącząc w jedną mozaikę fragmenty złożone z różnych kanonów – z których tylko niektóre mają charakter karny – i podtrzymywane przez «normę karną blankietową» z kanonu 1399, pozwalającą uczynić system kanoniczny elastycznym i odpowiednim do reagowania na konkretne problemy, jakie mogą się od czasu do czasu pojawiać¹⁶.

Warto w tym miejscu przytoczyć trzy sytuacje prawne:

A) Przemoc psychiczna (kan. 1395, § 3) powiązana z nadużyciami seksualnymi:

*Kan. 1395, § 3. Tą samą karą, o której mowa w § 2 [sprawiedliwymi karami, nie wyłączając w razie potrzeby wydalenia ze stanu duchownego], powinien być ukarany duchowny, który **przemocą, groźbami lub przez nadużycie swojej władzy** popełnia przestępstwo przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu albo zmusza kogoś do wykonywania czynności seksualnych lub poddawania się takim czynnościom.*

B) Nadużycie w związku ze sprawowaniem władzy, urzędu lub zadania

*Kan. 1378, § 1. Kto, poza przypadkami przewidzianymi już przez prawo, **dopuszcza się nadużycia w związku ze sprawowaniem władzy, urzędu lub zadania**, powinien być ukarany stosownie do wagi czynu lub zaniechania, nie wyłączając pozbawienia urzędu, z zachowaniem obowiązku naprawienia szkody.*

§ 2. Kto zaś, wskutek zawinionego zaniechania, podejmuje lub pomija bezprawnie z czyjąś szkodą lub zgorzeniem akt władzy kościelnej lub akt odnoszący się do urzędu lub zadania, powinien być sprawiedliwie ukarany, zgodnie z przepisem kan. 1336, § 2-4, z zachowaniem obowiązku naprawienia szkody.

¹⁶ Idem, s. 184-185.

C) Szkoda duchowa

Papież Franciszek w liście apostolskim w formie motu proprio *Come una madre amorevole* (*Jak kochająca matka*) wskazuje, iż poważna szkoda wyrządzona innym, tak osobom fizycznym, jak i całej wspólnotcie, może być fizyczna, moralna, duchowa lub majątkowa.

Art. 1, § 1. *Biskup diecezjalny, eparcha lub ten, na kim – choćby tymczasowo – spoczywa odpowiedzialność za Kościół partykularny albo za inną wspólnotę wiernych zrównaną z nim w myśl kan. 368 KPK i kan. 313 KKKW, może być w sposób prawny usunięty ze swego urzędu, jeśli wskutek zaniedbania dokonał lub zaniechał czynów, które wyrządziły poważne krzywdy innym, czy to osobom fizycznym, czy całej wspólnotcie. **Może to być krzywda fizyczna, moralna, duchowa lub majątkowa**¹⁷.*

8.3.2. W opisie psychologicznym

„Nadużycie duchowe jest formą emocjonalnego i psychologicznego znęcania się. Charakteryzuje się systematycznym wzorcem zachowań przymusu i kontroli w kontekście religijnym. Nadużycia duchowe mogą mieć bardzo szkodliwy wpływ na osobę, która ich doświadcza. Ten rodzaj nadużyć może obejmować: manipulację i wykorzystywanie, narzuconą odpowiedzialność, cenzurę w podejmowaniu decyzji, żądania zachowania tajemnicy i milczenia, żądania konformizmu, kontrolę poprzez wykorzystanie świętych tekstów lub nauczania, żądania posłuszeństwa wobec krzywdziciela, który zajmuje «boską» pozycję, izolację jako środek kary, wyższość i elitaryzm»¹⁸.

¹⁷ Franciszek, List apostolski motu proprio *Come una madre amorevole*, 4 czerwca 2016 r., w: „L'Osservatore Romano”, wyd. polskie, nr 6 (383)/2016, s. 6.

¹⁸ Lisa Oakley, Justin Humphreys, *Escaping the Maze of Spiritual Abuse: Creating Healthy Christian Cultures*, London 2019, s. 16.

8.4. Nadużycie duchowe a wykorzystywanie seksualne

W kontekście nadużycia władzy krzyżują się nadużycia duchowe i seksualne (niekoniecznie współistniejące). Dynamika społeczno-psychologiczna, podstawowe struktury psychologiczne są podobne.

Wykorzystywanie duchowe może być związane z wykorzystywaniem seksualnym i może być jego wstępem, choć nie jest to regułą. Obie te formy mogą przejawiać się jako niezależne formy nadużycia. Cechą charakterystyczną obu jest asymetryczna relacja między osobą kierującą a podwładnym, prowadząca zazwyczaj do nadużyć duchowych w systemach zamkniętych o ściśle hierarchicznej organizacji.

9. NIE MIESZAĆ ZAKRESU WEWNĘTRZNEGO Z ZAKRESEM ZEWNĘTRZNYM

W ramach dotychczas poruszonych zagadnień wyłącza się istotne twierdzenie, że „nadużycie duchowe” lub „nadużycie sumienia” obejmuje różne formy nadużycia emocjonalnego i/lub nadużycia władzy w kontekście życia duchowego, zwłaszcza w kontekście towarzyszenia duchowego lub we wspólnotach.

Nigdy nieuprawnione mieszanie forum wewnętrznego z forum zewnętrznym jest niesprawiedliwością, pochodzącą z niewłaściwego korzystania z władzy rządzenia związanej z pełnioną funkcją, jest wyrządzeniem szkody danej osobie, jest pogwałceniem godności ludzkiej. Prawodawca jest tu jednoznaczny, gdy w kan. 630 podkreśla wolność sumienia członków instytutu i podaje wskazania:

- należy zapewnić wolność w zakresie korzystania z sakramentu pokuty i kierownictwa duchowego;

- przełożeni nie powinni spowiadać swoich podwładnych, chyba że sami dobrowolnie o to proszą;
- z zaufaniem przychodzić do swoich przełożonych, którym też mogą w sposób wolny i nie przymuszony otwierać swoje wnętrze;
- zabrania się przełożonym nakłaniać podwładnych w jakikolwiek sposób do otwierania przed nimi sumienia.

Kan. 630, § 1. *Przełożeni powinni uznawać wolność zakonników należną im w zakresie korzystania z sakramentu pokuty i kierownictwa duchowego, z zachowaniem wszakże dyscypliny instytutu.*

§ 2. *Zgodnie z przepisami własnego prawa przełożeni mają troszczyć się o to, by zakonnicy mieli do dyspozycji odpowiednich spowiedników, u których mogliby się często spowiadać.*

§ 3. *W klasztorach mniszek, w domach formacji oraz w liczniejszych wspólnotach laickich powinni być spowiednicy zwyczajni, zatwierdzeni przez ordynariusza miejsca, po konsultacji ze wspólnotą, bez obowiązku jednak zwracania się do nich.*

§ 4. *Przełożonym nie wolno spowiadać swoich podwładnych, chyba że sami z własnej woli o to proszą.*

§ 5. *Zakonnicy powinni z zaufaniem przychodzić do swoich przełożonych, mogą też przed nimi w sposób wolny i z własnej inicjatywy otwierać swoje wnętrze. Natomiast zabrania się przełożonym nakłaniać ich w jakikolwiek sposób do otwierania przed nimi sumienia.*

Samo prawo wyboru własnego spowiednika jest prawem fundamentalnym każdego wiernego:

Kan. 991. *Każdemu wiernemu wolno wyznać swoje grzechy wybranemu przez siebie spowiednikowi, także innego obrządku, zatwierdzonemu zgodnie z prawem.*

Ochrona kwestii sumienia jest jednoznacznie gwarantowana podczas formacji do kapłaństwa:

Kan. 240, § 1. Oprócz spowiedników zwyczajnych powinni regularnie przychodzić do seminarium także inni spowiednicy, a ponadto alumnom zawsze wolno udać się, z zachowaniem jednak seminaryjnej dyscypliny, do dowolnego spowiednika, w seminarium lub poza nim.

§ 2. W podejmowaniu decyzji dotyczących dopuszczania alumnów do święceń albo wydalania ich z seminarium nigdy nie wolno domagać się opinii kierownika duchowego i spowiedników.

Zakaz dotyczący spowiadania seminarzystów, nowicjuszy i alumnów przez wychowawców nie pozostawia wątpliwości:

Kan. 985. Mistrz nowicjuszy i jego pomocnik, rektor seminarium albo innego zakładu wychowawczego nie mogą przyjmować spowiedzi swoich alumnów mieszkających w tym samym domu, chyba że w poszczególnych przypadkach alumni sami z własnej woli o to proszą.

10. „NIE” DLA DZIEGINNEJ ULEGŁOŚCI I SKRUPULATNEJ ZALEŻNOŚCI

Temat nadużyć duchowych powiązany jest ściśle z posługą władzy. Odnowa życia zakonnego dokonuje się w wolności i twórczej kreatywności, w nieustannym dialogu i rozeznawaniu, w wierności dokonanym wyborom.

Kongregacja ds. Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego w dokumencie *Młode wino, nowe bukłaki. Życie konsekrowane od Soboru Watykańskiego II i wyzwania nadal otwarte. Ukierunkowania*, podkreśla:

24. Posłuszeństwo i posługa władzy to nadal sprawy bardzo delikatne, także dlatego, że kultury i wzorce doznały głębokich przemian, nieznanych wcześniej i w pewnych aspektach może nawet oszałamiających dla niektórych. W tym kontekście, w którym żyjemy, sama terminologia

przełożeni i podwładni nie jest już adekwatna. To, co funkcjonowało w kontekście relacyjnym typu piramidalnego i autorytarnym, nie jest już pożądane ani możliwe do przeżywania przy obecnej wrażliwości komunijnej, cechującej nasze poczucie przynależności i pragnienia przynależności do Kościoła. Trzeba mieć na uwadze, że prawdziwe posłuszeństwo musi stawiać na pierwszym miejscu posłuszeństwo Bogu zarówno tego, kto jest władzą, jak i tego, kto słucha; tak jak nie może też zrezygnować z odwoływania się do posłuszeństwa Jezusa; posłuszeństwa, które zawiera w sobie Jego krzyk miłości: Boże mój, Boże mój, czemuś Mnie opuścił? (Mt 27, 46), i pełne miłości milczenie ojca.

25. W niektórych przypadkach nie promuje się współpracy „przez aktywne posłuszeństwo, z poczuciem odpowiedzialności”, ale poprzez dziecinną uległość i skrupulatną zależność. W ten sposób można ranić godność ludzką aż do jej upokorzenia. Nie zawsze w tych nowych doświadczeniach czy w innych kontekstach rozumie się właściwie i odpowiednio respektuje rozróżnienie między forum zewnętrznym a forum wewnętrznym. Rozróżnienie to gwarantuje, że uniknie się niewłaściwej ingerencji, z której mogą wynikać sytuacje nacechowane brakiem wolności wewnętrznej, psychologicznym zniewoleniem, a te mogłyby być wykorzystywane do pewnej kontroli sumień. W takich, jak i w innych przypadkach chodzi o to, aby nie doprowadzić do nadmiernej zależności, która może przyjąć formę podporządkowania na granicy przemocy psychicznej. W tej przestrzeni konieczne jest ponadto oddzielenie funkcji przełożonego od osoby założyciela¹⁹.

U źródeł ewentualnych nadużyć leży błędne, skorumpowane używanie władzy, dążenie do podporządkowania sobie innych, a nie szukanie ich dobra, jak to powinno mieć miejsce we wspólnocie.

¹⁹ Kongregacja ds. Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, *Młode wino, nowe bukłaki. Życie konsekrowane od Soboru Watykańskiego II i wyzwania nadal otwarte. Ukierunkowania*, Warszawa 2017.

11. ZGODNOŚĆ NORM REGULUJĄCYCH ŻYCIE WSPÓLNOTY Z PRAWEM KANONICZNYM

Fundamentalną sprawą obejmującą świadomość i zapobieganie nadużyciom w życiu wspólnot jest znajomość i przestrzeganie przepisów prawa kanonicznego odnoszących się do forum wewnętrznego i forum zewnętrznego. Czymś ważnym jest zatem roztropność w zatwierdzaniu statutów stowarzyszeń i nowych ruchów kościelnych, a przy tym zwracanie szczególnej uwagi na poszanowanie sfery ludzkiego sumienia w celu uniknięcia jakiegokolwiek jego manipulacji oraz ograniczenia wolności osobistej w kwestiach związanych z relacją osoby z Bogiem, z jej najgłębszymi przekonaniem. Chodzi o to, by nigdy nie naruszać zdolności osoby do samostanowienia i samodzielnego podejmowania fundamentalnych decyzji życiowych.

Znajomość, interpretacja i stosowanie prawa powszechnego, partykularnego i własnego pozwala realizować jeden z podstawowych celów każdego systemu prawnego – chronić słabszych²⁰. Owe normy pozwalają na właściwe wypełnianie powierzonych kompetencji.

Kan. 617. *Przełożeni powinni wypełniać swoją funkcję i sprawować władzę zgodnie z postanowieniami prawa powszechnego oraz własnego.*

Zgodność norm regulujących życie wspólnoty z prawem kanonicznym pozwala uniknąć pułapek auto-referencyjności, autoizolacji, przekonania o byciu ponad Kościołem. Papież Franciszek, podczas audjencji dla uczestników zebrania plenarnego Kongregacji ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego w 2021 r., podkreślił: „W rozeznawaniu i towarzyszeniu jest kilka rzeczy, o których należy zawsze pamiętać. Zwracać uwagę na założycieli, którzy

²⁰ Por. D. Cito, *Brevi annotazioni canonistiche sul concetto di abuso di potere e di coscienza*, w: „Tredimensioni” (2020), nr 3, s. 303-312.

czasami mają skłonność do skupiania się na sobie, do poczucia, że są jedynymi kustoszami lub interpretatorami charyzmatu, tak jakby byli ponad Kościołem. Przejawiać troskę o duszpasterstwo powołań i formację proponowaną kandydatom. Brać pod rozwagę sposób, w jaki jest sprawowana posługa władzy, ze szczególnym uwzględnieniem podziału na forum wewnętrzne i zewnętrzne – co mnie bardzo niepokoi – oraz na czas trwania urzędów i kumulację uprawnień. I być uważnym na nadużycia władzy i autorytetu”²¹.

Władza w zakresie podejmowania rozstrzygnięć i wydawania poleceń otrzymywana jest od Boga przez posługę Kościoła.

Kan. 618. *Władzę otrzymaną od Boga przez posługę Kościoła przełożeni powinni sprawować w duchu służby. Nastawieni więc na przyjmowanie woli Bożej w wykonywaniu swej posługi, mają kierować podwładnymi jako dziećmi Bożymi; pobudzając, z szacunkiem dla ludzkiej godności, ich dobrowolne posłuszeństwo, powinni chętnie ich wysłuchiwać i wspierać wspólną inicjatywę dla dobra instytutu i Kościoła, zawsze jednak z zachowaniem swojej władzy w zakresie podejmowania rozstrzygnięć i wydawania poleceń.*

12. PREWENCJA I REAKCJA NA NADUŻYCIA POPRZEZ ISTNIEJĄCE NARZĘDZIA PRAWNE

Prawo jest systemem *check and balance*, zrównoważonej kontroli. Odpowiedzią na sam fakt istnienia nadużyć jest prewencja i reakcja poprzez istniejące narzędzia prawne, jednym słowem – „kościelny układ odpornościowy”

---

²¹ Franciszek, *Przemówienie do uczestników zebrania plenarnego Kongregacji ds. Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego*, 11 grudnia 2021 r., <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2021/12/11/0838/01747.html> (dostęp: 11 maja 2022 r.); przekład własny.

z niezbędnymi przeciwciałami prawnymi. Nie jest możliwe wymienić wszystkie przepisy, a zatem spróbujemy skoncentrować się na niektórych najbardziej znaczących przykładach.

A) Erygowanie domu zakonnego (unikanie jakiegokolwiek improwizacji i zapewnienie regularnych warunków życia zakonnego)

Kan. 609, § 1. *Domy instytutu zakonnego są erygowane przez właściwą władzę zgodnie z konstytucjami, po uprzednim uzyskaniu pisemnej zgody biskupa diecezjalnego.*

§ 2. *Na erygowanie klasztoru mniszek wymagane jest ponadto zezwolenie Stolicy Apostolskiej.*

Kan. 610, § 1. *Erygując dom, trzeba mieć na uwadze pożytek Kościoła oraz instytutu, jak również należy zapewnić to wszystko, co jest potrzebne do właściwego podjęcia przez jego członków życia zakonnego zgodnie z własnymi celami i duchem instytutu.*

§ 2. *Dom wolno erygować jedynie wtedy, gdy roztropnie przewiduje się, że będzie można odpowiednio zaradzić potrzebom zakonników.*

B) Władza najwyższego przełożonego i pozostałych przełożonych (nie ponad, ale zawsze zgodnie z przepisami własnego prawa oraz w ramach swojego zadania)

Kan. 622. *Najwyższy przełożony otrzymuje władzę – którą powinien sprawować zgodnie z przepisami własnego prawa – nad wszystkimi prowincjami instytutu, domami i członkami instytutu; pozostali przełożeni mają władzę w ramach swojego zadania.*

C) Przełożeni ustanawiani na określony i odpowiedni przeciąg czasu (nie na zawsze, chyba że...)

Kan. 624, § 1. *Przełożeni powinni być ustanawiani na określony i odpowiedni czas, zgodnie z naturą i potrzebami instytutu, chyba że w odniesieniu do najwyższego*

przełożonego lub przełożonych domu niezależnego konstytucje postanawiają inaczej.

§ 2. Prawo własne powinno zawierać odpowiednie przepisy zapobiegające temu, by przełożeni ustanawiani na określony czas nie pozostawali na urządach związanych z rządzeniem zbyt długo bez przerwy.

§ 3. Mogą być jednak odwołani z urzędu podczas trwania kadencji lub przeniesieni na inny urząd z powodów określonych we własnym prawie.

D) Sposoby ustanawiania przełożonych (nie arbitralnie)

Kan. 625, § 3. *Pozostali przełożeni powinni być ustanawiani zgodnie z przepisami konstytucji, jednakże w ten sposób, że – gdy są wybierani – wymagają zatwierdzenia ze strony właściwego przełożonego wyższego; jeżeli zaś są przez przełożonego mianowani, nominację powinna poprzedzać odpowiednia konsultacja.*

E) Wystrzeganie się nadużyć w nadawaniu urzędów (przepisy antykorupcyjne i antylobbystyczne)

Kan. 626. *Przełożeni w nadawaniu urzędów i członkowie instytutu w dokonywaniu wyborów powinni przestrzegać przepisów prawa powszechnego oraz własnego prawa, a także powstrzymać się od jakichkolwiek nadużyć oraz względów osobistych, mając zaś przed oczyma tylko Boga i dobro instytutu, powinni mianować albo wybierać tych, których wobec Pana uznają za rzeczywiście godnych i zdatnych. Ponadto mają się wystrzegać zabiegania o głosy w wyborach, bezpośrednio lub pośrednio, dla siebie lub dla innych.*

F) Rola rady (konieczność istnienia i działania)

Kan. 627, § 1. *Przełożeni powinni mieć własną radę, ustanowioną zgodnie z postanowieniami konstytucji, i korzystać z jej pomocy w wykonywaniu swojego zadania.*

§ 2. *W sytuacjach innych niż przewidziane w prawie powszechnym własne prawo powinno określić przypadki,*

w których do ważnego działania wymagana jest zgoda lub rada, w myśl postanowienia kan. 127.

G) Wizytacja kanoniczna (musi mieć miejsce, przebiegać w zaufaniu i prawdzie, nie może być przeszkodzona czy udaremniona)

Kan. 628, § 1. *Przełożeni, którzy na podstawie własnego prawa instytutu zostali powołani do tego zadania, powinni w określonym czasie wizytować domy i zakonników sobie powierzonych zgodnie z przepisami wspomnianego prawa własnego.*

§ 2. *Biskup diecezjalny ma prawo i obowiązek wizytować, także w zakresie dyscypliny zakonnej:*

1° klasztorzy niezależne, o których mowa w kan. 615;

2° poszczególne domy instytutu na prawie diecezjalnym, położone na jego terytorium.

§ 3. *Zakonnicy powinni z zaufaniem odnosić się do wizytatora, a gdy zgodnie z prawem o coś pyta, mają obowiązek odpowiadać zgodnie z prawdą, w miłości; nikomu zaś nie wolno w jakikolwiek sposób odwozić zakonników od wypełniania tego obowiązku albo w inny sposób przeszkadzać w osiągnięciu celu wizytacji.*

H) *Ad validitatem* uprzednie uzyskanie pisemnego zezwolenia Stolicy Apostolskiej do erygowania instytutów życia konsekrowanego (żadnego skracania potrzebnego czasu, żadnej instytucjonalnej szybkiej ścieżki)

Kan. 579. *Biskupi diecezjalni mogą, każdy na własnym terytorium, ważnie erygować formalnym dekretem instytuty życia konsekrowanego, po uprzednim pisemnym zezwoleniu Stolicy Apostolskiej.*

Cytowany przepis to intrygujący przykład dojrzenia Magisterium Kościoła:

- w Kodeksie z 1983 r. zapis brzmiał: „po niezbędnej konsultacji Stolicy Apostolskiej”;

- zmiana obowiązująca od 1 czerwca 2016 r. wprowadziła zasadę, iż zapis „po niezbędnej konsultacji Stolicy Apostolskiej” stał się *ad validitatem* – do ważności²²;
- w końcu wskutek zmiany z 2020 r.: *ad validitatem* jest uprzednia zgoda na piśmie ze strony Stolicy Apostolskiej²³.

I) Rotacja w kierownictwie międzynarodowych stowarzyszeń wiernych

Dykasteria ds. Świeckich, Rodziny i Życia, Dekret ogólny z dnia 3 czerwca 2021 (Prot. N. 2021/466) – odnośnie do rotacji w kierownictwie międzynarodowych stowarzyszeń wiernych²⁴.

Dekret jest skierowany do stowarzyszeń ustanowionych bądź uznanych przez tę dykasterię (109), a także do ruchów, nad którymi dykasteria sprawuje nadzór, takich jak np. Droga Neokatechumenalna, Odnowa Charyzmatyczna czy System Parafialnych Komórek Ewangelizacyjnych. Maksymalna łączna długość trwania kadencji wynosi odtąd 10 lat, lecz przewiduje się możliwość dyspensy dla założycieli, jeśli służy to rozwojowi i stabilizacji stowarzyszenia. Celem rozporządzenia jest doprowadzenie do zdrowej rotacji w kierownictwie stowarzyszeń i zapobieganie nadużyciom, aby sprawowanie władzy było postrzegane jako autentyczna służba.

²² *Rescriptum „Ex audientia”*: *Pertinens ad canonem 579 Codicis Iuris Canonici de Dioecesis Institutis erigendis*, 11 maja 2016 r., AAS 108 (2016), 696.

²³ Franciszek, *Motu proprio Authenticum charismatis*, 1 listopada 2020 r., w: „L’Osservatore Romano”, 160 (2020), nr 255, 4 listopada 2020 r., s. 6.

²⁴ Dykasteria ds. Świeckich, Rodziny i Życia, *Dekret ogólny z dnia 3 czerwca 2021 (Prot. N. 2021/466) odnośnie do rotacji w kierownictwie międzynarodowych stowarzyszeń wiernych*, <http://www.laityfamilylife.va/content/dam/laityfamilylife/Pdf/decreto-mandati-governo/ITA%20Decreto%20Generale%2031.05.2021%20DEF%20con%20logo.pdf> (dostęp: 11 maja 2022 r.); przekład własny.

W dołączonej do dekretu nocie wyjaśniającej, która ma ułatwić jego prawidłową interpretację, czytamy:

9. Nierzadko brak ograniczeń dla czasu trwania posługi władzy ułatwia tym, którzy są wezwani do rządzenia, możliwość popadnięcia w formy zawłaszczania charyzmatu, subiektywizm, centralizację funkcji, jak również w przejawy autoreferencji, które to razem łatwo prowadzą do poważnych naruszeń godności osobistej i wolności oraz do prawdziwych rzeczywistych nadużyć. Złe sprawowanie władzy nieuchronnie prowadzi ponadto do konfliktów i napięć, które ranią komunię, osłabiając siłę misyjną.

10. Doświadczenie pokazało, że zmiana pokoleniowa w organach zarządzających, polegająca na rotacji obowiązków kierowniczych, przynosi wielkie korzyści dla żywotności stowarzyszenia: jest okazją do twórczego wzrostu i bodźcem do wkładu w formację; ożywia wierność charyzmatowi; nadaje oddech i skuteczność interpretacji znaków czasu; zachęca do nowych i aktualnych sposobów działalności misyjnej²⁵.

ZAKOŃCZENIE

Forum wewnętrzne to intymny, osobisty obszar relacji między miłosiernym Bogiem a wiernym, przestrzeń rozeznawania, wolnego wyboru, pojednania, uzdrowienia, miłosierdzia. Prawdziwa władza opiera się na zaufaniu i wolności, a owo „ryzyko zaufania” musi szanować sumienie, godność, wolność osobistą każdego człowieka. Wolność jest cechą, bez której podążanie śladami Chrystusa, Jego naśladowanie, jest daremne. Pragnieniem każdego z nas jest zmierzanie **w wolności**

²⁵ Dykasteria ds. Świeckich, Rodziny i Życia, *Nota esplicativa*, http://www.laityfamilylife.va/content/dam/laityfamilylife/Pdf/decreto-mandati-governo/ITA%20NotaEsplicativa%2031%20maggio2021_DEF%20con%20logo.pdf (dostęp: 11 maja 2022 r.); przekład własny.

za tym, co Duch Święty odpowiada w tajemnicy naszego sumienia. Na drodze duchowego wzrostu jesteśmy zaproszeni, aby dokonywać **wolnych i odpowiedzialnych wyborów**; nie można jedynie biernie przestrzegać zasad i haseł czy też być posłusznym bez zrozumienia, nie można odsuwać na bok własnej woli albo ślepo kroczyć za tłumem, gdyż zawsze trzeba kultywować, pielęgnować i wzbogacać dary naszej wolności.

Nie „zawłaszczac” ucznia – znaczenie prawdziwej wolności

Brat Leon jest adresatem odręcznego listu, który otrzymał od św. Franciszka z Asyżu:

*Bracie Leonie, twój brat Franciszek śle pozdrowienie i życzy pokoju. Tak mówię do ciebie, synu mój, jak matka: bo co do tego wszystkiego, o czym rozmawialiśmy w drodze, pokrótce tym słowem postanawiam i radzę, i jeśli będziesz kiedyś potrzebował przyjść do mnie po radę, zaprawdę tak ci radzę: **jakikolwiek sposób wydaje ci się lepszy, aby podobać się Panu Bogu i iść Jego śladami, i za Jego ubóstwem, postępuj tak z błogosławieństwem Pana Boga i moim pozwoleniem.** I jeśli odczuwasz potrzebę ze względu na twoją duszę lub dla innej pociechy twojej i chcesz, Leonie, przyjść do mnie, przyjdź²⁶.*

Św. Franciszek, prosząc brata Leona, aby zrobił to, co wydaje mu się słuszne, aby poszedł za Panem, gdyż jest to najlepsze dla jego rozwoju, otwiera przed nim **błogosławioną przestrzeń wolności**. Słowa Serafickiego Ojca można by odczytać w taki sposób: „Bracie Leonie, idź sam, ale jeśli będziesz mnie potrzebował, jestem tu, jestem dla ciebie, by podać ci rękę, by ci towarzyszyć”. Nigdy nie wolno bowiem „zawłaszczac” ucznia, lecz zawsze otaczać go wielkim szacunkiem, wielką delikatnością, zaś nas samych nie uznawać za niezbednych i niezastąpionych.

²⁶ Franciszek z Asyżu, *List do brata Leona*, <https://kapucyni.pl/list-do-brata-leona/> (dostęp: 11 maja 2022 r.).

Prawo a wolność w życiu duchowym

Papież Franciszek podczas audiencji generalnej w dniu 18 sierpnia 2021 r., kontynuując katechezę na temat Listu do Galatów, mówił o propedeutycznej wartości prawa:

„W tym kontekście nabiera pełnego sensu odniesienie do roli wychowawczej odgrywanej przez Prawo. Prawo jest pedagogiem, który prowadzi cię, gdzie? – Do Jezusa. W systemie szkolnym starożytności pedagog nie pełnił funkcji, którą przypisujemy mu dzisiaj, czyli wspierania edukacji chłopca lub dziewczynki. Nie, w tamtym czasie chodziło o niewolnika, którego zadaniem było towarzyszenie synowi pana w drodze do nauczyciela, a następnie przyprowadzenie go do domu. W ten sposób musiał go chronić przed niebezpieczeństwem, czuwać nad nim, aby nie zachowywał się niewłaściwie. Posiadał raczej funkcję dyscyplinarną. (...) Krótko mówiąc, przekonanie Apostoła jest takie, że **Prawo ma z pewnością funkcję pozytywną – zatem prowadzenie jako wychowawca na przód – ale funkcję ograniczoną w czasie. Nie można wydłużać jego trwania ponad miarę, ponieważ jest ono związane z dojrzewaniem osób i ich wyborem wolności.** Kiedy człowiek dochodzi do wiary, Prawo wyczerpuje swoją wartość propedeutyczną i musi ustąpić miejsca innemu autorytetowi²⁷.

Decyzje forum wewnętrznego – będące wynikiem osobistej decyzji i dojrzewania osoby – jedynie nieco wykraczają poza wychowawczy charakter prawa, aby **w wolności i kreatywności** podążać za tym, co podpowiada Duch Święty w wyjątkowości **własnej duchowej drogi, której nie da się w identyczny sposób odtworzyć dla wszystkich.** Bóg nie narusza wolności osoby, która

---

²⁷ Franciszek, *Przemówienie podczas audiencji generalnej*, 18 sierpnia 2021 r., w: „L'Osservatore Romano”, nr 185/2021 (18.08.2021), s. 2-3; przekład własny.

jest fundamentalną wartością jako teologiczne miejsce objawiania się Jego woli w naszym życiu.

Władza instytucjonalna realizowana ewangelicznie

Sobór Watykański II stwierdza, że „sumienie jest najtajniejszym ośrodkiem i sanktuarium człowieka, gdzie przebywa on sam z Bogiem, którego głos w jego wnętrzu rozbrzmiewa”²⁸. Prymat forum wewnętrznego oznacza, iż przed „ziemią świętą” sumienia drugiego człowieka – jest czymś oczywistym, że musi być ono nieustannie formowane – należy „zdejąć sandały”, by nigdy nie podeptać tego najskrytszego „sanktuarium”. Nie wolno zachowywać się jak niszczący buldożer, ale zawsze należy uszanować niewymierzalną i wyjątkową godność drugiej osoby.

Osobiste przestrzenie naszego życia wewnętrznego, wybory sumienia, drogi życia Ewangelią nie mogą być narzucane innym. Mechanizm zamkniętych wspólnot, grup samoreferencyjnych, gdzie hasła i slogany, słownictwo i rozumowanie powtarzane są w sposób mechaniczny, bez wychowania do odpowiedzialności i do wolności, są czystą patologią narcyzmu fałszywych „liderów”, którzy tworzą kręgi bardzo lojalnych naśladowców, zawsze bezkrytycznych i skłonnych pójść „za”, a przy tym nigdy niepotrafiących zrobić samodzielnego kroku. Wobec obaw ewentualnej „choroby” konieczna jest weryfikacja elementów systemowych instytucji i ponowna analiza procesów decyzyjnych.

Przy nadużyciach władzy nigdy nie wolno zapominać o niebezpieczeństwie ich przesadnego odczytywania, zwłaszcza w przypadku osób nadwrażliwych. Niektórzy zawsze będą mieli problemy z przełożonymi, z własną historią rodzinną, z zaufaniem. Odpowiedzią jest tu model posługi władzy w Jezusie. Instytucjonalna władza przełożonego musi być zawsze realizowana ewangelicznie.

²⁸ *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym*, 16.

Prawo do dobrego imienia innej osoby, tak podwładnego jak i przełożonego, jest nienaruszalne. Nie wolno go szargać fałszywym oskarżeniem lub bezpodstawną insynuacją, tak jak nigdy nie wolno naruszać prawa żadnej osoby do ochrony własnej intymności:

Kan. 220. *Nikomiu nie wolno bezprawnie naruszać dobrego imienia, które posiada inna osoba, ani też nie wolno naruszać prawa żadnej osoby do ochrony własnej intymności.*

Antidotum na jakiegokolwiek nadużycia władzy jest prawdziwe braterstwo, praktykowane w żywotnym kontekście współodpowiedzialności, zróżnicowania, pluralizmu, konfrontacji, szacunku dla zakresu wewnętrznego każdego z nas. Papież Franciszek przypomina: „Forum wewnętrzne to forum wewnętrzne. Jest to rzecz święta”²⁹.

---

²⁹ Franciszek, *Przemówienie do uczestników kursu forum wewnętrznego zorganizowanego przez Trybunał Penitencjarii Apostolskiej*, 29 marca 2019 r., <http://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2019/03/29/0261/00525.html> (dostęp: 2 kwietnia 2022 r.); przekład własny.

SUMMARIUM

NADUŻYCIA DUCHOWE ŚWIADOMOŚĆ – ZAPOBIEGANIE – OCZYSZCZENIE

Na wstępie opracowania został przedstawiony zarys nauczania papieskiego przeciwko manipulacjom sumienia (forum wewnętrzne to rzecz święta; mądrość nieuniknionego rozdziału; różne rodzaje nadużyć; nieprawidłowy sposób rozumienia władzy; pierwsze z nadużyć; nękanie duchowe). Następnie zostało zaprezentowane samo pojęcie forum wewnętrznego z podkreśleniem, iż chodzi o jedną władzę rządu, ale z różnymi zakresami jej sprawowania (zakres zewnętrzny; zakres wewnętrzny). Forum wewnętrzne ma charakter absolutnie wyjątkowy (forum wewnętrzne sakramentalne – sakrament pokuty i pojednania; forum wewnętrzne pozasakramentalne) i z tego względu omówiono jego przedmiot oraz podmioty sprawowania władzy rządu w zakresie wewnętrznym, przy uwzględnieniu szczególnej roli Penitencjarii Apostolskiej, pełniącej jurysdykcję łaski na forum wewnętrznym. Cechy charakterystyczne forum wewnętrznego to: inicjatywa wiernego; tajne rozstrzygnięcie prawne; środek prawny przebaczenia; specyfika pewności prawa i kwestii dowodów; niemożność komunikowania między zakresem wewnętrznym a zewnętrznym. Kolejny krok rozważań to próba zdefiniowania zjawiska nadużyć duchowych. Elementami kluczowymi dla przybliżenia fenomenu w prawie kanonicznym (przymus psychiczny, element zachowania przestępczego w przypadku nadużycia władzy, szkoda duchowa) oraz w opisie psychologicznym (systematyczny wzorzec zachowań przymusu i kontroli) są wsłuchanie się w głos pokrzywdzonych oraz świadomość kontekstu potencjalnie patologicznego (analizie podlegają m.in. podmioty depozytu charyzmatu; struktura organizacji; przejrzystość procesów decyzyjnych; klimat relacyjny;

procesy komunikacyjne). Kwestia krzyżowania się nadużyć duchowych i seksualnych niekoniecznie oznacza ich współistnienie, choć w obydwu przypadkach dynamika społeczno-psychologiczna jest podobna. W celu uniknięcia błędnego, „skorumpowanego” użycia władzy nigdy nie wolno mieszać zakresu wewnętrznego z zakresem zewnętrznym. Spośród niektórych istniejących narzędzi prawnych służących prewencji i niezbędnej koniecznej reakcji zostały poddane analizie: kwestia praw wspólnoty w kanonicznie erygowanym domu; władza przełożonych – czas trwania, sposób ustanawiania; wystrzeżenie się nadużyć, przepisy antykorupcyjne i antylobbystyczne; rola rady; wizytacja kanoniczna. Zostały poddane analizie dwie sytuacje prawne: *ad validitatem* uprzednie uzyskanie pisemnego zezwolenia Stolicy Apostolskiej do erygowania instytutów życia konsekrowanego oraz rotacja w kierownictwie międzynarodowych stowarzyszeń wiernych. Na zakończenie opracowania została przypomniana kwestia prawa każdego do dobrego imienia, które nie może być szargane fałszywym oskarżeniem lub bezpodstawną insynuacją, tak jak nigdy nie wolno naruszać prawa żadnej osoby do ochrony własnej intymności.

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie | 5

- Forum wewnętrzne to rzecz święta | 5
- Mądrość nieuniknionego rozdziału | 6
- Różne rodzaje nadużyć | 6
- Nieprawidłowy sposób rozumienia władzy | 7
- Pierwsze z nadużyć | 7
- Nękanie duchowe | 8

1. Pojęcie forum wewnętrznego | 8

2. Jedna władza rządzenia – różne zakresy jej sprawowania | 9

- 2.1. Zakres zewnętrzny | 10
- 2.2. Zakres wewnętrzny | 10

3. Wyjątkowość forum wewnętrznego | 11

- 3.1. Forum wewnętrzne sakramentalne – sakrament pokuty i pojednania | 11
- 3.2. Forum wewnętrzne pozasakramentalne | 12

4. Przedmiot forum wewnętrznego | 12

5. Podmioty sprawowania władzy rządzenia w zakresie wewnętrznym | 13

6. Penitencjaria Apostolska – jurysdykcja łaski na forum wewnętrznym | 14

7. Cechy charakterystyczne forum wewnętrznego | 14

- 7.1. Inicjatywa wiernego | 14
- 7.2. Tajne rozstrzygnięcie prawne | 15
- 7.3. Środek prawny przebaczenia | 15
- 7.4. Pewność prawa i kwestia dowodów | 15
- 7.5. Niemożność komunikowania między zakresem wewnętrznym a zewnętrznym | 16

8. Zjawisko nadużyć duchowych | 17

- 8.1. Wysłuchanie się w głos pokrzywdzonych | 17
- 8.2. Kontekst potencjalnie patologiczny | 18
- 8.3. Próba zdefiniowania fenomenu | 20
  - 8.3.1. W prawie kanonicznym | 20
  - 8.3.2. W opisie psychologicznym | 22
- 8.4. Nadużycie duchowe a wykorzystywanie seksualne | 23

9. Nie mieszać zakresu wewnętrznego z zakresem zewnętrznym | 23

10. „Nie” dla dziecinnej uległości i skrupulatnej zależności | 25

11. Zgodność norm regulujących życie wspólnoty z prawem kanonicznym | 27

12. Prewencja i reakcja na nadużycia poprzez istniejące narzędzia prawne | 28

Zakończenie | 33

- Nie „zawłaszczać” ucznia – znaczenie prawdziwej wolności | 34
- Prawo a wolność w życiu duchowym | 35
- Władza instytucjonalna realizowana ewangelicznie | 36

Summariusz | 38